

Siyasal Yolsuzluklar ve “Besleme Ekonomi”!

Yayın yeri: Sosyal Demokrat Dergi, s.37/38, Şubat 2014

Türkiye’de son birkaç haftadır, ortaya dökülen yolsuzluk olayları, arkasından gelen paralel devlet, siyasal darbe iddialarıyla yatıp kalkıyoruz. Daha birçok konuda olduğu gibi bu konuda da toplumun ikiye bölündüğünü ve meseleyi, bakmak istediği yerden hararetle tartıştığını görmemek mümkün değil. Oysa daha soğukkanlı bir yaklaşımla ve daha boyutlu olarak irdelenmesi gereken olaylar karşısındayız. Örneğin, yaşanan son yolsuzluk olaylarının küçümsenmesi hiç düşünülemez ama tüm dünyada ve hemen her ülkede karşımıza çıkan yaygın yolsuzluk gerçeğini görmezlikten gelmek de mümkün değil. Bunları insani veya siyasal zaafarla birleştirmeden önce, daha geniş perspektiflere ihtiyaç var.

Yolsuzluk, “kamu gücünün özel çıkar amacıyla kullanılması” veya daha geniş anlamda “herhangi bir görevin, gücün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılması” olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda, hem siyasal hem idari yolsuzluk söz konusu olabilmekte. Siyasi yolsuzluk, karar alma durumundaki kurumların (kişilerin) verdikleri kararlarla kamuya değil bazı kişi veya topluluklara hizmet etmesiyle gerçekleşiyor. İdari yolsuzluk ise, yürütme gücünü kullananların bu gücü kişisel çıkar sağlamak üzere yasalara veya meslek ahlakına aykırı biçimde kullanmasıyla oluşmakta. Her iki alanda da, yolsuzluk genellikle rant kollama, rüşvet alma, akraba veya eş dost kayırma biçimlerinde işlemektedir.

Yolsuzlukla karşılaşıldığında, genellikle kamu gücünü kullananlar hedef alınsa da, yolsuzluğun bir de öbür tarafı olduğunu unutmamak gerekir. Biri kamu gücünü kötüye kullanırken, bu ilişkide gücün kötüye kullanımını isteyen ve bundan yararlanan bir diğer taraf daha bulunmaktadır.

Özellikle rant yaratma biçimindeki yolsuzluğun, kamudaki yozlaşma ile sınırlanması mümkün değil. Çünkü burada kamu gücünün kötüye kullanımını talep eden, ondan yararlanan ve yolsuzlukların boyutu ölçüsünde onunla büyüyen bir ekonomi söz konusu olmaktadır. Sonuç olarak, bir yanda gücün kötüye kullanımının yaygınlığına bağlı olarak, küçük veya büyük ölçüde bir “rant ekonomisi”, öte yanda onunla birlikte vergi kaçırmadan, kayıtsız ekonomiye, enformel sektörlere uzanan hukuk dışı bir ekonomik işleyiş ortaya çıkar.

Bu nedenle yolsuzlukları, siyaset ve ekonomi dünyasının işbirliği, devlet eliyle beslenen ekonomi, devletin hiç durmadan bazı çevrelere gelir aktarımı ile birlikte düşünmek gerekir. Yani yolsuzluklar, rant ekonomisinin yalnızca bir yanındır; öte tarafta da kılıfına uydurulmuş gelir aktarımları vardır.

Devlet eliyle beslenen, büyüyen bu ekonomiye yalnız rant değil, “besleme ekonomisi” demek de yanlış olmaz.

Ne yazık ki, Türkiye’de ne rant ekonomisinin, ne de yolsuzluğun alışılmadık bir durum olduğunu söylemek zor. Bundan önce de birçok sağ iktidar döneminde tamamıyla aydınlatılmamış olsa da yolsuzluk olaylarının yaşandığı biliniyor. Türkiye’de iktidara gelen her partinin kendi zenginini yarattığı söylemi de

oldukça yaygındır. Öte yandan çarpık ve sağlıksız kentlerimize, depremlerde yerle bir olan binalarımıza, sel suları altında kalan mahallelere, yağmalanan kıyılara, ormanlara bakmak bile rant ekonomisinin boyutlarını görmeye yeter. Öte yandan, 80-90 sonrası tüm liberalleşme iddialarına karşın devletin kendi gücünden, iş dünyasının rant bekleme alışkanlığından vazgeçtiği söylenemez. Belki yararlananlar değişmekte, ancak devlet en başta sermayeye, sonra kendisine yakın çevrelere gelir aktarmaya devam ettiği gibi, “rant ve besleme ekonomisi” de bütün canlılığı ve yeni zenginleriyle devam etmektedir.

AKP iktidarının da, bir yanda benimsediği neo-liberal politikalar gereği sermayeden yana gelir aktarım politikalarını sürdürdüğü, öte yanda kendisinin ve destekçilerinin çıkarları açısından besleme ekonomisini kullanmaya devam ettiğine kuşku yok. Hatta, benimsediği dava ve iktidar hırsı nedeniyle çeşitli fırsatlar yaratarak “besleme ekonomisini” büyüttüğünü düşünmek de mümkün.

Muhafazakar sağ bir parti olarak AKP’nin temelde ki misyona sahip çıktığı söylenebilir. Birincisi, kendi iktidarının ve temsil ettiği değerler gereği Siyasal İslam’ın Türkiye’de gücünü arttırmaktır. Dolayısıyla AKP örneğinde kişisel iktidar isteminin, siyasal-dinsel misyonla birleşerek hem daha haklı hem daha güçlü bir konuma getirildiğini düşünmek de doğru olur.

Bu bağlamda iktidarda kalması ve toplumdaki destek görmesi için, bir yandan muhafazakar ve dini değerler kullanılırken, öte yandan muhafazakar ve yoksul kitlelerin desteğinin alınmasına da özen gösterilmektedir. Örneğin yoksullukla mücadele edilmez ama yoksuldan yana görünmeye, yoksulluğun yönetimine önem verilir. Hayırseverlik için rant ekonomisinden ortak havuzlara aktarılan paralar kullanılır; böylece iki kuş vurulur. Hem hayırsever görünür hem yoksul kesimlerin desteğiyle büyür. Sonuç olarak, hayırseverlik algısı ve yolsuzluk-yoksulluk ilişkisi içinde işleyen ekonomi-politik ve besleme ekonomisi büyüyerek devam eder.

İkinci misyonunun, küresel kapitalizm ve neo-liberal politikalara eklenerek hem kendi iktidarına hem siyasal İslam’a küresel bir kabul/meşruiyet kazandırmak olduğunu söyleyebiliriz.

Kısacası, neo-liberal politikaların gerektirdiği gibi, hem yabancı sermayeye kapılarını açacak hem kamu hizmetlerinde özelleştirme, piyasalaştırma sürecini izleyecektir. Böylece, kendi zenginini yaratmak için yeni fırsatlar bulacağı gibi, kayırdığı çevrelerin desteği ve yaratılan rantla da iktidarını tahkim edecektir. Örneğin Türkiye’de son yıllarda, inşaat ve enerji alanlarında rant ekonomisinin nasıl güç kazandığı da, yeni milyonerlerin sayıca nasıl hızla arttığı da iyi biliniyor.

Örneğin Uluslararası Şeffaflık Örgütü’ne göre (Transparency International, Global Corruption Barometer, 2013), Türkiye’nin kamudaki yolsuzluk sıralamasında 175 ülke arasında 53. Sırada olduğu, yolsuzluk algısı açısından puanının da 100 üzerinden 50’de kaldığı görülüyor.

1990'lerde Tevfik Fikret'in yazdığı gibi "Han-ı Yağma" düzeni devam ediyor ama daha acıklısı, onca demokrasi, hukuk devleti, yargı bağımsızlığı laflarına karşın, devletin bazı ellerde toplanmasından öteye gidemediğimiz gibi, hukuk devletini de kurabilmiş değiliz. Bugün ise, hukuksuzluk karşısında başvuracağımız hukuk ve yargının hukuksuzluğun kaynağı konumuna gelmesi var ki, bundan sonrasını düşünmekte bile zorlanıyoruz.

Kuşkusuz tüm bunlara, yolsuzlukların geri plan veya ana kaynağı konumunda olan küresel ekonomik sistemi de katmak gerek. Fazla söze hacet yok diye düşünüyorum. Küresel kapitalizmin kar mantığı, eşitsiz koşullarda büyümesi ve eşitsizlikleri beslemesi, yaydığı büyüme ve tüketim anlayışını düşünürsek, kapitalist kültürün yolsuzlukların ve yozlaşmanın arkasındaki temel etmen olduğunu görmemek mümkün olmaz. Bu mantık ve kültür her yerde homo-economicusları arttırırken, neo-liberal politikalar "gemisini kurtaran kaptan" derken, post modern düşünceler bireysel gerçeklikten başka hiç bir şeye yer bırakmazken, fırsatçılık da (oportünizm) hakim ahlaki değer olarak ortaya çıkması da kaçınılmaz görünmektedir. 2008 finansal kriz, finansal sektörün fırsatçı ahlakının nerelere vardığını ortaya koyan yakın bir örnek.

Neo-liberal yaklaşımın diline doladığı şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi ilkelere ise, hem bizim gibi ülkelerde hayata geçmesinin zorluğu hem gelişmiş ekonomilerde bile bunların arkasından dolaşıldığını gösteren örnekler nedeniyle kuşku ile bakmakta yarar var. Kuşkusuz siyasal demokrasi ve hukuk devleti açısından gelişmiş ülkelerde, siyasal yozlaşma ve besleme ekonomilerin daha sınırlı kaldığı bir gerçek. Ancak bu örnekler, bir yandan liberal anlayışın savunduğu şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin işe yaramaları için her şeyden önce toplumsal yeterlilik, güçlü demokrasi gibi durumsal koşulları hesap etmek gerektiğini gösterdiği gibi, kendi ülkelerinde bu ilkelere uygun davranan birçok şirketin gelişmekte olan ülkelerde yozlaşmış yöneticilerle birlikte yasa dışı yollara başvurmaktan kaçınmadıkları da görmezlikten gelinemez.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 107 ülkede 114 000 kişiden fazla insanı kapsayan araştırması yolsuzluğun yaygınlığını göstermesi açısından ilginç;

Rapor'da anılması gereken veri çok; ancak birkaçına değineyim. Örneğin, araştırma kapsamındaki dört insandan biri son 12 ay içinde rüşvet verdiğini, yüzde 53'ü son iki yıl içinde yolsuzluğun arttığını söylüyor. Hizmet alanlarına göre, rüşvetin en çok polis ve yargıda görüldüğü söylenirken, yolsuzluk açısından en başta siyasal partiler gösterilmekte. Hükümetlerin büyük çıkar çevrelerince yönlendirildiğini düşünenler araştırma kapsamındakilerin yüzde 54'ünü bulurken, yüzde 54'i de hükümetlerin yolsuzlukla mücadelede etkisiz kaldıklarını düşünmekte.

Birada ilginç bir veriden daha söz etmek gerek. Örneğin hükümetlerin büyük çıkar çevrelerince yönlendirildiğini düşünenler Türkiye'de yüzde 49 olurken, hükümetlerin yolsuzlukla mücadelesinde etkili olduğunu düşünenler, istisnai bir biçimde, çoğunluğu oluşturmaktadır. Burada bir çelişki olduğunu düşünmek de, aynı araştırma 17 Aralık sonrasında yapılsaydı ne gibi sonuç çıkardı diye merak etmek de mümkün.

Sonuç olarak, küresel kapitalizm toplumların refahını sağlayamadığı, aksine gelir açısından yeryüzünü kutuplaştırdığı gibi, temsili demokrasi de bir türlü toplumsallaşamamakta ve sınırlı bir gerçeklik olmaktan öteye gidememektedir. Bu nedenle siyasal ve ekonomik kısır döngülerden çıkış yolunun, sol politikalar üzerine kurulacağını düşünmek doğru olur. Ancak yolsuzlukları gündemine alan sol bir partinin, kapsamlı ve çok boyutlu çözümler üzerine düşünmesi gerektiği de ortada.

Tabii “besleme ekonominin” toplumu ahlaken zehirlediğini düşünmek de gerekir. Bugün Türkiye’de, nasıl olursa olsun “köşeyi dönmelerin hoş görülmesi ve buna özenilmesi, yolsuzluklar karşısında “yediler ama iş yaptılar” gibi yaklaşımların varlığı, toplumsal ahlakın havalı söylemlerden değil yaşanan gerçekliklerden oluştuğunu göstermesi açısından önemlidir.

Burada bir parantez açarak, yolsuzlukların yanı sıra, Gülen Cemaati’nin başta emniyet ve yargı olmak üzere devleti “paralel devlet” denilecek boyutta ele geçirmesinin yarattığı tehlikelere de değinmek kaçınılmaz. Kuşkusuz cemaati paralel devlet oluşturmakla, kendisine karşı kumpas kurmakla suçlayan Hükümet’e, “paralele yapılanmayı yaratan ve ondan yararlanan siz değil misiniz?” diye sormak mümkün ve doğru. Bu nedenle yaşadıklarımız, Türkiye’de yolsuzlukların yanı sıra, siyaset, siyasal ekonomi, demokrasi, hukuk ve adalet açısından düşünülecek daha çok şey olduğunu gösteriyor ki, kaygılanmamak kolay değil.